

Marian Daniluk

**ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
ROZWOJU MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW
(TEORIA I PRAKTYKA)**

[**słowa kluczowe:** małe i średnie przedsiębiorstwa, źródła finansowania, konkurencyjność, zestawienia statystyczne]

Streszczenie

W opracowaniu przedstawiono sytuację sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Przeanalizowano uwarunkowania ich działalności oraz politykę sektora bankowego w zakresie udzielania kredytów dla takich przedsiębiorstw. W zestawieniach statystycznych wskazano na pewne trendy, jakie zarysowały się w ostatnich latach, w zakresie korzystania z różnych źródeł finansowania działalności w tym sektorze.

* * *

Wprowadzenie

Istotą działalności każdego przedsiębiorstwa jest nie tylko prowadzenie działalności zarobkowej ale również zapewnianie rozwoju. Aby przedsiębiorstwo mogło prowadzić efektywną gospodarkę i rozwijać się na rynku konkurencyjnym, musi cechować się innowacyjnością tj. wprowadzać nowoczesne technologie, konkurencyjne na rynku produkty, unowocześniać organizację, zwiększać wydajność oraz wprowadzać inne specyficzne dla swojego profilu działalności nowe osiągnięcia nauki i techniki. Realizacja przedsięwzięć innowacyjnych nie jest zadaniem łatwym dla każdego przedsiębiorstwa, wymaga przede wszystkim znacznych zasobów kapitałowych.

Jak wykazują badania i doświadczenie praktycznej działalności rozwojowej firm, z reguły w lepszym położeniu znajdują się przedsiębiorstwa duże (firmy transnarodowe, sieciowe) dysponujące potężnym potencjałem majątkowym, ośrodkami naukowo-badawczymi i zdolnością do pozyskiwania kapitału obcego.

W znacznie trudniejszej sytuacji znajdują się przedsiębiorstwa małe i średnie (MŚP). Dysponują one skromnymi zasobami majątkowymi i mają utrudniony dostęp do kapitału obcego. Analiza sektora małych i średnich przedsiębiorstw w różnych krajach, także w Polsce, wykazuje że trudno jest uogólniać ich możliwości rozwojowe, bowiem struktura tych przedsiębiorstw pod wieloma względami jest bardzo zróżnicowana i niejednorodna. Liczba aktywnych przedsiębiorstw małych i średnich w 2011 r. w Polsce wynosiła 1.781,4 tys., co stanowiło 99,8% wszystkich przedsiębiorstw (liczba dużych przedsiębiorstw wynosiła 3.181), przy czym 15.817 stanowiły przedsiębiorstwa średnie, 54.999 przedsiębiorstwa małe i 1.710,6 mikro-przedsiębiorstwa, zatrudniające do 9 pracowników.¹ Udział przedsiębiorstw sektora MŚP w Polsce w tworzeniu produktu narodowego brutto w 2010r. wynosił 47,7%, w tym mikroprzedsiębiorstwa 29,6%, podmioty małe 7,7%, a średnie 10,4%.² Działalność gospodarcza sektora MŚP odgrywa bardzo ważną rolę w każdym kraju i jest bardzo zróżnicowana, zarówno pod względem wytwarzanych produktów i usług jak i skali innowacyjności.

Duża część małych i średnich przedsiębiorstw, zwłaszcza w zakresie działalności handlowej, podstawowych usług dla ludności, dąży do rozwoju głównie w wymiarze ilościowym, korzystając z postępu naukowo-technicznego zewnętrznego, głównie w formie naśladownictwa i instrumentów ogólnego rozwoju cywilizacyjnego. Taką postawę można uznać za pasywną, nie zapewniającą istotnej poprawy, w sensie umacniania pozycji konkurencyjnej na rynku. Strategia firmy, przy niskim poziomie innowacyjności, braku inwestycji rozwojowych, jest postępowaniem w dłuższym horyzoncie czasowym dość niebezpieczną, gdyż grozi wypadnięciem z rynku. Bardzo często takie postępowanie małych i średnich przedsiębiorstw, mimo pełnej świadomości zagrożeń, spowodowane jest brakiem możliwości pozyskiwania środków kapitałowych i istniejącymi ograniczeniami w dostępie do nich w danym modelu gospodarki państwa.

Należy jednakże wyraźnie podkreślić, że wiele małych i średnich przedsiębiorstw, już na starcie swojej działalności gospodarczej, prosperuje w oparciu o nowoczesne technologie oraz produkty i nastawiona jest na działalność innowacyjną. Odnosi się to w szczególności do firm informatycznych, doradztwa technicznego, finansowego i innych. Firmy te aby nadażać za postępem naukowo-technicznym muszą angażować znaczne kapitały na rozwój, celem utrzymania i umacniania swojej pozycji rynkowej. Z zasady korzystają one z istniejących współcześnie na

¹ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2010-2011*, pod red. A. Tarnawa-Lichota, PARP, Warszawa 2012 s. 186.

² *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2009-2011*, PARP Warszawa 2013 s.13.

rynkach finansowych wielu sposobów pozyskiwania kapitału obcego. Często jest tak, że jak jest prężna nowoczesna firma innowacyjna a nawet projekt innowacyjny, to znajdujące się na rynku instytucje finansowe, np. typu *venture capital*, same zwrócą się do danej firmy i zaoferują środki finansowe.

Mimo bardzo zróżnicowanej sytuacji pod względem działalności rozwojowej i innowacyjnej sektora MŚP, realizacja tych przedsięwzięć wiąże się zawsze z działalnością inwestycyjną i posiadaniem niezbędnych środków finansowych. W pierwszej kolejności przedsiębiorstwa wykorzystują posiadane zasoby kapitałowe, wypracowane zyski a następnie sięgają po zewnętrzne źródła finansowania.³

Podstawowe formy finansowania rozwoju MŚP

Analiza tworzonych w Polsce małych i średnich przedsiębiorstw wykazuje, że powstają one w zdecydowanej większości w oparciu o zakumulowany kapitał własny właścicieli. Jest to kapitał finansowy i zasoby materialne rodziny bądź wspólników. Istotą kapitału własnego jest to, że jest on wnoszony długoterminowo, na czas nieokreślony a zakładane przedsiębiorstwo otrzymuje go bez wynagrodzenia (oprocentowania). Właściciele angażując swoje środki kapitałowe, świadomie podejmują określoną decyzję działalności gospodarczej, licząc się z tym, że w rezultacie tej działalności osiągną satysfakcjonujący zwrot z zainwestowanego kapitału. Kapitał własny przedsiębiorstwa umożliwia z reguły uruchomienie firmy oraz określony zakres jej działalności gospodarczej. Jego ważną rolą jest również to, że stanowi on gwarancję dla wierzycieli spłaty zaciągniętych zobowiązań.

W warunkach gospodarki rynkowej i funkcjonowania rynków konkurencyjnych, utrzymanie się na rynku przedsiębiorstwa i zapewnianie jego rozwoju, wymaga od firmy nie tylko finansowania bieżącej działalności ale również inwestycji rozwojowych. Sytuacja ta skłania przedsiębiorstwa do powiększania zasobów kapitałowych własnych a również do pozyskiwania kapitałów obcych. Podstawowymi sposobami zwiększenia kapitału własnego jest osiągnięty zysk zatrzymany, odpisy amortyzacyjne, wzrost udziałów właścicieli, ewentualnie emisja papierów wartościowych a także sprzedaż majątku.

Współcześnie duże możliwości pozyskania kapitału stwarzają rynki finansowe. Są to różne źródła zewnętrzne umożliwiające zdobycie kapitału obcego przez przedsiębiorstwo. Chociaż możliwości jest wiele, przedsiębiorstwo aby uzyskać

³ Zob. Chojnacka E., *Struktura kapitału spółek akcyjnych w Polsce w świetle teorii hierarchii źródeł finansowania*, CeDeWu, Warszawa 2012 s. 66

ten kapitał musi spełnić szereg warunków, gwarantujących przede wszystkim jego spłatę oraz liczyć się z wynagrodzeniem za korzystanie z kapitału obcego. Małe i średnie przedsiębiorstwa mają ograniczone możliwości w dostępie do kapitału obcego na rynkach finansowych. Często jest im trudno spełnić warunki stawiane przez kredytodawców a w szczególności zapewnić wymagane zabezpieczenie majątkowe.

Tablica 1. Źródła finansowania przedsiębiorstw kapitałem obcym

Lp.	Rodzaj źródła	Cechy kapitału obcego
1.	Kredyty bankowe	kredyty obrotowe, inwestycyjne udzielane przez banki na określone cele, oprocentowane, z gwarancją zabezpieczenia majątkowego
2.	Pożyczki	pożyczki pieniężne udzielane odpłatnie bez określania celu przeznaczenia
3.	Leasing	dostarczanie leasingobiorcy przedmiotów w użytkowanie za opłatą
4.	Faktoring	operacja finansowa polegająca na wcześniejszej realizacji faktur przez faktora za wynagrodzeniem
5.	Emisja papierów wartościowych	obligacji korporacyjnych, akcji – przez spółki akcyjne, krótkoterminowych papierów dłużnych
6.	Fundusze Unii Europejskiej	Dofinansowanie określonej działalności gospodarczej
7.	Franczyza	Znana na rynku firma udziela pomocy i upoważnia do prowadzenia działalności gospodarczej pod jej znakiem firmowym
8.	Inwestor strategiczny	Przejęcie większościowych udziałów w firmie i dofinansowanie
9.	Factoring	Jest formą finansowania przedsiębiorstwa polegającą na sprzedaży wierzytelności
10.	Venture capital	Fundusze prywatne wysokiego ryzyka dofinansujące czasowo firmy rozwojowe
11.	Aniołowie biznesu	Inwestor(zamożna osoba fizyczna) finansujący firmę w okresie rozruchu (start-up)
12.	Ubezpieczenie kredytów	Forma pomocy w postaci zapewnienia ubezpieczenia kredytów bankowych (udzielają banki państwowe)
13.	Dotacje budżetowe	Wspieranie finansowe określonej działalności firm ze środków publicznych

Źródło: Opracowanie własne.

Na współczesnych rynkach finansowych w zasadzie jest duża podaż kapitału ale zgłaszający popyt na ten kapitał powinien gwarantować bezpieczeństwo jego zwrotu i efektywność inwestycyjną zapewniającą opłacalną stopę zwrotu.

Inne podejście mają przedsiębiorcy poszukujący na rynkach kapitału obcego. Oni przede wszystkim zainteresowani są pozyskiwaniem kapitału po najniższych kosztach, a dochody z działalności gospodarczej będą wyższe przy jego wykorzystaniu. Spełnienie tego kryterium dla przedsiębiorstwa jest warunkiem podstawowym, określającym opłacalność pozyskiwania kapitału obcego.

Jak wykazują badania sposobów pozyskiwania kapitału obcego przez małe i średnie przedsiębiorstwa w Polsce w praktyce korzystają one z bardzo ograniczonych form dostępnych na rynkach finansowych, co ilustruje tablica 2.

Tablica 2. Pozyskiwania kapitału obcego przez przedsiębiorstwa małe i średnie w Polsce

Źródła finansowania	Odsetek MSP korzystających ze wskazanego źródła		
	2005	2006	2007
Środki własne	69,1	73,1	72,6
Kredyt bankowy	16,1	12,7	17,4
Leasing	10,5	9,0	6,9
Fundusze unijne	1,4	1,9	1,9
Inne	2,4	3,3	1,2

Źródło: Starczewska-Krzysztozek M., *Konkurencja sektora małych i średnich przedsiębiorstw*, Lewiatan, Warszawa 2009 s. 16.

Przedsiębiorstwa średnie i małe w Polsce powstają i prowadzą działalność gospodarczą w zdecydowanej większości w oparciu o zgromadzony kapitał własny, wniesiony przez właścicieli. W poszukiwaniu kapitału obcego sektor ten korzysta głównie z kredytu bankowego i leasingu. Inne formy pozyskiwania kapitału obcego są wykorzystywane w niewielkim zakresie, przez nieliczne przedsiębiorstwa, bardziej prężne, podejmujące działania innowacyjne. Wiele małych przedsiębiorstw, prowadzących działalność handlową i usługową dla ludności, cechuje postawa zachowawcza w kreowaniu rozwoju firmy. Mają one obawy przed nie-

możliwością spłaty zobowiązań a nawet wskazywały na brak potrzeby zaciągania kredytów czy pożyczek. W części tych przedsiębiorstw zauważa się awersję do ryzyka i zewnętrznych źródeł finansowania.

Mikro-przedsiębiorstwa, których jest najwięcej, w zasadzie prowadzą działalność gospodarczą wykorzystując posiadane własne środki. Mają bardzo utrudnioną dostępność do kredytów bankowych, ze względu na niską wartość zabezpieczeń majątkowych. Jako alternatywne rozwiązanie korzystają z usług leasingowych w zakresie bezinwestycyjnego pozyskiwania środków transportu, maszyn budowlanych i innych środków produkcji.

Przedsiębiorstwa większe, prowadzące działalność wytwórczą bądź specjalistyczne usługi, poza korzystaniem z kredytów i leasingu przystępują do konkursów i uzyskują wsparcie finansowe z funduszy Unii Europejskiej. Działania w tym zakresie podejmowane są selektywne przez najlepsze firmy, korzystające z doradztwa wyspecjalizowanych agencji konsultingowych.

W ramach funduszy strukturalnych Unii Europejskiej przedsiębiorstwa MŚP mogą korzystać z Programów Operacyjnych, takich jak Innowacyjna Gospodarka, Infrastruktura i Środowisko, Kapitał Ludzki, Rozwój Polski Wschodniej oraz z 16 Regionalnych Programów Operacyjnych. Wsparcie finansowe MŚP oferowane jest również w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich, głównie w zakresie rozwoju nowoczesnego sektora rolno-spożywczego.

Badanie podmiotów, które skorzystały z funduszy strukturalnych w ramach perspektywy finansowej 2007-2013, przeprowadzone przez PARP wykazały, że udział średnich przedsiębiorstw stanowił 48%, udział małych 44%, z tym, że mikro-przedsiębiorstwa stanowiły tylko 8%.⁴ Dużym utrudnieniem przy ubieganiu się o fundusze strukturalne jest wysoki stopień skomplikowania dokumentacji związanej z wypełnieniem wniosku i wymaga dużo czasu oraz korzystania ze specjalistów, co szczególnie staje się mało dostępne dla mikroprzedsiębiorstw.

W ostatnim okresie zwiększa się zainteresowanie sektorem MŚP organów państwowych. Ważnym przedsięwzięciem jest system poręczania kredytów bankowych dla firm tego sektora, przez Bank Gospodarstwa Krajowego. Należy zaznaczyć, że wiele małych i średnich przedsiębiorstw dobrze prosperujących i mających potencjał rozwojowy oraz nowoczesne produkty, dotychczas nie mogło zaciągnąć kredytu inwestycyjnego, gdyż nie dysponowało odpowiednim mająt-

⁴ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2007-2008*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB, Warszawa 2009 s. 86.

kiem satysfakcjonującym banki. Była to poważna bariera w rozwoju tego sektora. Szansa na gwarantowane poręczenia kredytów przez BGK jest inicjatywą rządu w dobrym kierunku.

Kryteria wyboru źródła finansowania

Przy wyborze źródeł finansowania przedsiębiorstwa kierują się wieloma czynnikami. Z badań sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce wynika, że dominującym kryterium jest koszt pozyskania kapitału. Z jednej strony poddaje się analizie łączny koszt danego rodzaju kapitału obcego, w pierwszej kolejności kredytu bankowego, biorąc pod uwagę różne oferty bankowe a następnie dokonuje się oceny opłacalności wykorzystania tego kapitału w działalności gospodarczej, oceniając jednocześnie skalę ryzyka i problemy w przypadku nieosiągnięcia zakładanego celu.

Ważnym jest również, w zakresie przedsiębiorstw małych i średnich, wykazanie się wymaganym przez banki zabezpieczeniem majątkowym spłaty kredytu. Często okazuje się, że banki odmawiają udzielenia kredytu, bądź stawiają wymagania podwyższające koszty lub obniżenie kwoty kredytu. Stąd w odniesieniu do przedsiębiorstw MŚP a zwłaszcza mikroprzedsiębiorstw ważnym kryterium jest dostępność do źródeł kapitału.

W praktyce działalności sektora MŚP w Polsce, najszerszej dostępną formą pozyskania kapitału obcego jest kredyt bankowy. Banki oferują różne rodzaje kredytów, natomiast MŚP najczęściej korzystają z kredytów w rachunku bieżącym i kredytów obrotowych, tylko w niewielkim zakresie z kredytów inwestycyjnych. Trudną do pokonania barierą dla tego sektora jest spełnienie kryteriów oceny zdolności kredytowej. Banki w zasadzie stosują jednolite kryteria oceny zdolności kredytowej dla wszystkich firm, co osłabia szanse uzyskania kredytu firmom mniejszym, mającym niższy poziom zabezpieczeń kredytowych. Na wysokie bariery natrafiają zwłaszcza nowo powstałe małe przedsiębiorstwa tzw. *start-upy*. Banki obawiają się finansowania startujących przedsiębiorców bo jak wynika z danych Głównego Urzędu Statystycznego, niemal co trzecia taka firma nie jest w stanie utrzymać się na rynku i zamyka działalność przed upływem roku. Zdaniem banków finansowanie małych przedsiębiorstw, które nie mają ustabilizowanej i przewidywalnej sytuacji finansowej, niesie za sobą zbyt duże ryzyko, co powoduje, że odmawiają ich kredytowania.

Tablica 3. Kredyty dla nowopowstałych firm małych i średnich w polskich bankach

Nazwa banku	Nazwa lub rodzaj kredytu	Maksymalna kwota	Maksymalny okres kredytowania	Oprocentowanie
Bank Polskiej Spółdzielczości	Kredyt na dobry początek – kredyt w rachunku bieżącym	50 tys. zł.	12 miesięcy z możliwością odnowienia i konwersją kredytu na kolejne 12 miesięcy bez konieczności spłaty zadłużenia	WIBOR 3M + marża min.4,5%
FM Bank PBP	Kredyt na start (dla firm do 4 miesięcy działalności)	20 tys. zł.	60 miesięcy	ustalane indywidualnie
Idea Bank	Kredyt na start ze wsparciem unijnym	350 tys. zł.	10 lat	2%
	Pożyczka bezzwrotna	25 tys. zł.	tylko na okres 10 lat	ustalane indywidualnie
mBank	Limit w rachunku bieżącym lub karta kredytowa	10 tys. zł.	n.d.	16%
MultiBank	Limit w rachunku bieżącym lub karta kredytowa	10 tys.zł.	n.d.	16%
Pekao	Kredyt obrotowy dla firm rozpoczynających działalność	20 tys. zł.	12 miesięcy	WIBOR + marża banku (ustalana indywidualnie)
PKO BP	Kredyt obrotowy MSP	Ustalana indywidualnie	3 lata (kredyty odnawialne do 2 lat)	WIBOR + marża
	Kredyt inwestycyjny MSP	Ustalana indywidualnie, zależna m.in. od wartości przedsięwzięcia inwestycyjnego	25 lat	WIBOR + marża
	Dopuszczalne saldo debetowe	1 tys. zł.	30 dni, po spłacie zadłużenia saldo się odnawia	16%

(2013 r.)

Jak wynika z tabeli 3 banki komercyjne w Polsce podchodzą bardzo nieufnie do przedsiębiorstw sektora MŚP, oferując niskie kwoty kredytów rozpoczynającym

działalność gospodarczą firmom, które kształtują się na poziomie od 1 tysiąca zł. do 50 tysięcy zł., stawiając wygórowane wymagania, takie jak wysokie oprocentowanie i warunki zabezpieczeniowe. Dlatego też działalność tych przedsiębiorstw w praktyce musi się opierać na zgromadzonych własnych zasobach kapitałowych. Jednak wewnętrzne źródła mają z reguły ograniczone rozmiary i zazwyczaj nie wystarczają do finansowania działalności gospodarczej i przedsięwzięć innowacyjnych w dłuższym horyzoncie czasowym.

Podsumowanie

Reasumując rola małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce polskiej jest duża, gdyż podmioty te zatrudniają blisko 70% wszystkich pracowników oraz uczestniczą w 47% w tworzeniu produktu krajowego brutto. Ponadto sektor ten, jak wykazują badania, charakteryzuje się wysoką elastycznością i stosunkowo łatwo dostosowuje się do zmieniającej się koniunktury gospodarczej i kryzysów na rynkach krajowych oraz zagranicznych. Cechuje się dużą odpornością w warunkach dekoniunktury i szybko dostosowuje się do zmieniających się uwarunkowań w gospodarce.

Mimo dużego znaczenia tego sektora w gospodarce polskiej, działalność przedsiębiorstw MŚP napotyka na szereg barier utrudniających zarówno rozpoczęcie działalności, jak też jej prowadzenie, a zwłaszcza wprowadzanie innowacji. Wśród najczęściej występujących utrudnień i przeszkód należy wymienić rozbudowane procedury formalno-prawne, brak wsparcia i ułatwień ze strony organów państwowych i samorządowych, bariery w dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania, niedostatecznie rozwinięte zaplecze doradztwa prawno-finansowego.

Mimo wielu źródeł finansowania działalności gospodarczej na współczesnych rynkach finansowych, małe i średnie przedsiębiorstwa w Polsce opierają swoją działalność gospodarczą głównie na posiadanych własnych zasobach kapitałowych. W zakresie zewnętrznych źródeł finansowania w praktyce wykorzystywane są tylko tradycyjne formy – kredyt bankowy, pożyczka i ewentualnie leasing. Brak dostępu do innych form finansowania, takich jak szerokie korzystanie z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, funduszy inwestycyjnych, emisji papierów wartościowych i innych, ogranicza rozwój tego sektora a w szczególności opóźnia działalność innowacyjną i osłabia konkurencyjność wytwarzanych produktów i usług.

Bibliografia

- 1 Chojnacka E. (2012); *Struktura kapitału spółek akcyjnych w Polsce w świetle teorii hierarchicznych źródeł finansowania*. CeDeWu. Warszawa.
- 2 Daniluk M. (2010); *Rynki finansowe w zglobalizowanej gospodarce*, WSM, Warszawa.
- 3 Gancarczyk M. (2010); *Wsparcie publiczne dla MŚP. Podstawy teoretyczne i praktyka gospodarcza*, C.H.Beck, Warszawa.
- 4 Kołosowska B. (2013); *Finansowanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw ze źródeł pozabankowych*, CeDeWu, Pl, Warszawa.
- 5 Machała R. (2001); *Kapitał obcy w małym i średnim przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa-Poznań.
- 6 Matejun M. (red) (2011); *Wspomaganie i finansowanie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, Defin, Warszawa.
- 7 Piasecki B. (1999); *Ekonomika i zarządzanie małą firmą*, PWN, Warszawa-Łódź.
- 8 Starczewska-Krzysztozek M. (2008); *Konkurencyjność sektora małych i średnich przedsiębiorstw*, Lewiatan, Warszawa.
- 9 Wolański R. (2013); *Wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw*, Wolter Kluwer Business, Warszawa.